Pregledni naučni rad
UDK: 342.7:343.431-053.2
DOI:10.7251/ZND2601756M

ZAŠTITA DJECE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Prof.dr Marić Tamara[365]
Ministarstvo pravde Republike Srpske

Apstrakt: *Trgovina ljudima predstavlja tešku povredu ljudkih prava i povredu dostojanstva i integriteta ličnosti. Podrazumjeva različite vidove eksploatacije i pravno zabranjenih nasilnih radnji koje su u velikom broju slučajeva povezane ili se organizuju kao dio organizovanih međunarodnih kriminalnih aktivnosti. Međunarodno krivično pravo prepoznaje ovaj vid kriminaliteta kao teško krivično djelo kojim se ugrožavaju najznačajnije društvene vrijednosti a to su život i tijelo žrtve. S obzirom na teške posljedice kojima se ozbiljno narušava život žrtve dugo nakon što je eksloatacija prestala, ovaj oblik kriminaliteta zaslužuje posebnu pažnju u njegovom suzbijanju ali i zaštiti žrtava posebno kad su u pitanju djeca i maloljetnici. Sa aspekta same teme, u ovom referatu će, poseban akcenat biti na analizi međunarodnih dokumenata i normama krivičnog zakonodavstva u zemlji kojima se definiše okvir radnji koje se smatraju trgovinom djece, kao i instrumentima kojima se pruža zaštita u postupanju prema djeci kao žrtvama trgovine ljudima.*

Ključne riječi: *trgovina ljudima, međunarodni standardi, dijete, trgovina djecom, dječiji rad, prosjačenje, ropstvo, seksualna ekploatacija.*

1. Uvodni dio

Trgovina ljudima predstavlja teško i složeno krivično djelo čije su žrtve najčešće žene i djeca, zbog čega često ima karakteristike organizovanog i prekograničnog kriminaliteta, a ujedno i teškog kršenja ljudskih prava zagarantiranih međunarodnim pravom, Svake godine milioni muškaraca, žena i djece postanu žrtve trgovine ljudima, na način da budu odvedeni u nepoznato protiv svoje volje, tj silom ili budu prevareni da rade određene poslove sa ciljem da budu ekspolatisani radi ostarivanja profita. Trgovina ljudima kao složen globalni i transnacionalni društveno-pravni fenomen, ne poznaje niti granice niti dimenzije. Sa ovim globalnim fenomenom se susreću kako zemlje u tranziciji tako i ekonomski razvijenije zemlje. Upravo zato predstavlja jedan od najtežih oblika organizovanog kriminala koji obuhvata i žene i muškarce, pri čemu su djeca, te posebno žene i djevojčice, najčešće žrtve trgovine ljudima. U okviru trgovanja ljudima posebno se izdvaja trgovanje djecom koje se ubraja u najokrutnije i najbeskrupuloznije oblike nasilja nad djecom. Sa svrhom osiguravanja učinkovitog odgovora na ovaj fenomen razarajućeg djelovanja na društvo, ključno je ulaganje u unapređenje kompetencija stručnjaka u odgojnom, obrazovnom i zdravstvenom radu s djecom, posebno stručnjaka pomagača u neposrednom radu s djecom žrtvama trgovanja ljudima[366].

[365] Prof. dr na Fakultetu pravnih nauka Univerzitet Apeiron, t.maric@mpr.vladars.rs

[366] Trgovanje djecom – priručnik za stručnjake, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.godina, str.8-9.

Trgovina djecom je oblik trgovine ljudima i Ujedinjene nacije je definišu kao „regrutovanje, prevoz, skrivanje ili prijem deteta“ u svrhu ropstva, prisilnog rada i seksualne ekspolatacije[367]. Deca takođe mogu biti žrtve trgovine ljudima radi ilegalnog usvajanja. Ilegalna usvajanja krše višestruke norme i principe prava deteta, uključujući najbolji interes deteta, princip supsidijarnosti i zabranu nelegalne finansijske dobiti[368]. Trgovina decom je dokumentovana u svakom regionu svijeta, međunarodno prinata kao ozbiljan i veoma opasan oblik kriminaliteta, ali se svake godine licitira sa brojkama djece koje su postale žrtve jer je tamna brojka ovih slučajeva još uvijek velika. Prema dostupnim statistikama Ujedinjenih nacija, samo 2020.godine je između 18 000 i 20 000 djece identifikovano kao žrtve trgovine ljudima širom svijeta, dok je neprofitna međunarodna organizacija “LOVE146” koja se bavi borbom protiv trgovine djecom sa sjedištem u SAD procjenila da je preko tri miliona djece širom svijeta koja su postale žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije I dječijeg rada[369]..Prema podacima Eurostat-a u 2024. godini, u EU je registrovano 9.678 žrtava trgovine ljudima, što je smanjenje od 8% u poređenju sa 2023. godinom[370]. 63% registrovanih žrtava trgovine ljudima u EU bile su žene ili devojčice[371].U januaru 2024. godine, UNODC[372] je objavio novo izdanje Globalnog izveštaja o trgovini ljudima[373]. Izveštaj otkriva da su 38% svih žrtava trgovine ljudima otkrivenih širom sveta između 2020. i 2023. godine bila deca, pri čemu su devojčice činile 22%, a dečaci 16% svih otkrivenih žrtava. Ovo označava povećanje od 31% u otkrivanju dece od 2019. godine, ali i značajno povećanje od 38% među devojčicama. Oko polovine svih slučajeva trgovine ljudima dogodilo se u istom regionu, a 42% se dogodilo unutar nacionalnih granica. Izuzetak je Bliski istok, gde je većina otkrivenih žrtava iz istočne i južne Azije. Žrtve trgovine ljudima iz istočne Azije otkrivene su u više od 64 zemlje, što ih čini geografski najraspršenijom grupom širom sveta. Postoje značajne regionalne razlike u otkrivenim oblicima eksploatacije. Zemlje u Africi i Aziji generalno presreću više slučajeva trgovine ljudima radi prisilnog rada, dok se seksualna eksploatacija

[367] Vidi više: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons

[368] M. Distefano, *Fundamental Rights and Best Interests of the Child in Transnational Families,* "The Best Interests of the Child Principle at the Intersection of Private International Law and Human Rights", Intersentia, 2019. pp. 157–170,

[369] Vidi više: https://love146.org/

[370] U 2024. godini, 12 od 27 zemalja EU je prijavilo povećanje broja registrovanih žrtava u poređenju sa 2023. godinom, dok je 14 zemalja EU zabeležilo smanjenje, a jedna nije prijavila nikakvu promenu

[371] Vidi više: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php? title=Trafficking in_human_beings_ statistics #_Data_sources

[372] Navedeno prema: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf

[373] Globalni Izvještaj UNODC o trgovini ljudima (*eng. The 2024 UNODC Global Report on Trafficking in Persons*) je osmi te vrste koji je propisala Generalna skupština Ujedinjenih nacija kroz Globalni plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima iz 2010. godine. Ovo izdanje Globalnog izveštaja pruža pregled obrazaca i tokova trgovine ljudima na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Obuhvata 156 zemalja i pruža pregled odgovora na trgovinu ljudima analizirajući slučajeve trgovine ljudima otkrivene između 2019. i 2023. godine. Ovo izdanje Globalnog izveštaja pruža pregled obrazaca i tokova trgovine ljudima na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Obuhvata 156 zemalja i pruža pregled odgovora na trgovinu ljudima analizirajući slučajeve trgovine ljudima otkrivene između 2019. i 2023. godine. Glavni fokus ovog izdanja Izveštaja je na trendovima otkrivanja i osuđujućih presuda koje pokazuju promene u poređenju sa istorijskim trendovima od kada je UNODC počeo da prikuplja podatke 2003. godine, a nakon pandemije. Nalazi su dodatno informisani i obogaćeni analizom rezimea više od 1000 sudskih slučajeva presuđenih između 2012. i 2023. godine, pružajući detaljniji uvid u zločin, njegove žrtve i počinioce, i kako trgovina ljudima dolazi u pažnju vlasti.
Vidi više na: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html

nešto češće dešava u Evropi i Americi. Oko 74% trgovaca ljudima delovalo je u okviru organizovanih kriminalnih grupa, posebno u strukturama poslovnog i upravljačkog tipa, dok se 42% trgovine ljudima dešavalo radi prisilnog rada, što je sada premašilo seksualnu eksploataciju (36%) kao najčešći oblik. Primetno je da je trgovina ljudima radi vađenja organa otkrivena u najmanje 1% slučajeva, otkrivenih u 16 zemalja širom sveta. Iako je postignut značajan napredak u zakonodavstvu jer većina zemalja ima zakone o trgovini ljudima usklađene sa Protokolom UN, izveštaj i dalje izaziva zabrinutost zbog ishoda krivičnog pravosuđa: samo 17% globalnih presuda u 2022. godini bilo je za prisilni rad, uprkos njegovom porastu, a muškarci su činili 70% osuđenih trgovaca ljudima, a žene 28%[374].

UNICEF je prije 20 godina u Izvještaj o stanju djece u svijetu iz 2006. godine upozorio: "...na zastrašujuću procjenu najranjivije grupe na svijetu, djece, čija prava na sigurno i zdravo djetinjstvo je izuzetno teško zaštititi. Djeca odrastaju izvan dosega razvojnih kampanja i često su previđena u većini aktivnosti – od javnih rasprava i zakonodavstva do statistika i vijesti u medijima. Izrabljivana djeca, koju drže zatvorenu njihovi zlostavljači, zadržana su kod kuće i izvan škole bez osnovne zaštite. Upravo djeca-žrtve izrabljivanja su najmanje primijećena. Njihove živote i brojeve je gotovo nemoguće pratiti. Oko 8,4 miliona djece radi u najgorim uvjetima dječijeg rada, uključujući prostituciju i ucjenjivanje dugovima, pri čemu se djeca iskorištavaju u gotovo ropskim uvjetima kako bi otplat ila dugove svojih porodica. Gotovo 2 miliona djece se izrabljuje u trgovini seksom, pri čemu su u većini slučajeva djeca izložena seksualnom i fizičkom nasilju. Svake se godine procjenjuje da milioni djece završe kao žrtve trgovine ljudima u podzemlju i ilegalnim okružjima gdje su prisiljeni na opasne i ponižavajuće oblike rada, uključujući i prostituciju. Veliki broj djece se izrabljuje kao posluga u privatnim kućama. Mnogima od njih se brani odlazak u školu, te su izloženi fizičkom zlostavljanju, pothranjeni su ili preumorni od rada..."[375].

Na osnovu navedenih podataka, jasno je da trgovina ljudima predstavlja globalni problem s kojim se susreću kako zemlje u tranziciji tako i ekonomski razvijenije zemlje, koji obuhvata i žene i muškarce, pri čemu su djeca, te posebno žene i djevojčice, najčešće žrtve trgovine ljudima[376].

2. Pojam, elementi i oblici trgovine djecom

Trgovina djecom je inkriminisana u međunarodnim stadardima kao teško krivično djelo i predstavlja jedan od veoma ozbiljnih oblika kršenja ljudskih prava. Trgovina djecom kao oblik trgovine ljudima nije nova pojava jer predstavlja globalni društveno-pravni fenomen u cijelom svijetu. Kao istorijski relikt seže daleko u prošlost, iako pravni dokumenti na međunarodnom i domaćem nivou su tek odnedavno normirali i definisali ovaj fenomen. Jedno od utemeljenja ovoj tezi leži u činjenici da su tek od 2002.godine rasprostranjenost i posljedice trgovine djecom kao ozbiljnog zločina koji postoji u svakom regionu svijeta dostigle međunarodni značaj. Tome su doprinijeli povećaj obim istraživanja ovog fenomena i velike organizovane akcije istražnih organa na međunarodnom nivou. Iako još uvijek postoji velika tamna brojka djece koja su postala žrtve trgovine u svrhu nekog vida eksploatacije, istraživanja su utvrdila da su najčešći uzroci koji doprinose visokoj

[374] Globalni Izvještaj UNODC o trgovini ljudima (*eng. The 2024 UNODC Global Report on Trafficking in Persons*)

[375] Vidi više: The State of the Worlds Children – Excluded and Invisible, UNICEF, 2006. https://digitallibrary.un.org/record/564927?v=pdf

[376] Priručnik za službenike zaposlene u tužilaštvu, policiji, socijalnim i zdravstvenim ustanovama – Zaštita djece od trgovine ljudima, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH i Save the Children Norway, Sarajevo, 2006.godina, str.5

stopi organizovanog kriminaliteta u ovoj oblasti siromaštvo, kulturološki faktori kod nekih naroda (prosjačenje), nedostatak obrazovanja i humanitarne krize. Upravo zato su, kroz međunarodne standarde, kao potencijalna rješenja u borbi protiv trgovine djecom definisane aktivnosti širokog spektra koji se mogu sistematizovati u četiri stuba: a)zaštita, b)prevecija, c)sprovođenje zakona i krivičnopravna zaštita i d)pomoć žrtvama. Takođe, bitno je naglasiti i fokus na dva ključna aspekta: pravna definicija trgovine djecom i postupanje prema djeci žrtvama trgovine djecom.

Istorija trgovine ljudima seže daleko u prošlost, u period robovlasništva, kada su ljudi držani u društvenom ili pravnom statusu roba, sa oduzetim ljudskim pravima, i u vlasništvu druge osobe ili zajednice. Robovi su držani protiv njihove volje radi materijalne, finansijske, seksualne ili druge koristi. Ropstvo je bilo sastavni dio raznih kultura kroz istoriju ali se posljednjih par vjekova smatra neprihvatljivim i nehumanim. Široko rasprostranjeno i svakako prihvaćeno ropstvo zabilježeno je, također, još od vremena Mezopotamije oko 1800. pr. n. e. pa preko drevnog Egipta, antičke Grčke, starog Rima, Perzije, Kine, civilizacija Maja, Azteka i Indije, pa do Bizantije, Arabije i Otomanske imperije. U mnogim zajednicama, broj robova je daleko premašivao broj slobodnih ljudi. Novo poglavlje u trgovini ljudima otpočinje otkrićem Amerike i stvaranjem prvih kolonija oko 1500. kada počinje i transatlantska trgovina robljem iz Afrike za Ameriku. Odvođena su i prodavana čitava plemena i sela sa prostora zapadne Afrike - područje današnjih država Gvineje, Konga i Angole. Ukupno se radi o oko 11 miliona djece, žena i muškaraca. Poznati su slučajevi preko 250 pobuna Afrikanaca robova na brodovima koji su ih odvodili u daleki Novi Svijet. Evropske zemlje koje su učestvovale u ovoj trgovini bile su Francuska, Britanska Imperija, Portugal, Španija, Belgija, Holandija, a u mnogim su drugim državama postojale firme koje su se time bavile. Robovi su odigrali izuzetno važnu ulogu, naročito u ekonomskom smislu, u svim robovlasničkim društvima. Takva je situacija i sa zemljama kao što su Brazil, Bermuda, Kuba, Haiti, Jamajka, Dominikanska Republika i Sjedinjene Američke Države[377].

Prva usaglašena definicija trgovine ljudima i trgovine djecom normirana je u Konvenciji Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima[378], odnosno u u Palermo protoklu Ujedinjenih nacija iz 2000.godine[379].U članu 4a. navedene Konvencije "trgovina ljudima" je definisana kao regrutovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prijem lica, putem pretnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili ranjivosti ili davanja ili primanja plaćanja ili koristi radi dobijanja saglasnosti lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, najmanje, eksploataciju prostitucije ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje ili vađenje organa. U članu 4c. Konvencije pod trgovinom djece se podrazujeva regrutovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prijem deteta u svrhu eksploatacije i smatraće se „trgovinom ljudima", s tim da se dalje definiše da "dijete" znači svaka osoba mlađa od 18 godina[380]. Definicija "djeteta" koja se koristi u Konvenciji pri navedenoj definiciji

[377] Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini, Centar za istraživanje politike suprotstavljana kriminlaitetu (CPRC), Sarajevo, 2016.godina. str.13

[378] Vidi više: Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human, https://rm.coe.int/168008371d

[379] Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom usvojen je rezolucijom Generalne skupštine 55/25. Protokol iz Palerma je stupio je na snagu 25. decembra 2003. godine. To je prvi globalni pravno obavezujući instrument sa dogovorenom definicijom trgovine ljudima. Namera koja stoji iza ove definicije jeste da se olakša konvergencija nacionalnih pristupa u pogledu utvrđivanja domaćih krivičnih dela koja bi podržala efikasnu međunarodnu saradnju u istrazi i gonjenju slučajeva trgovine ljudima. Dodatni cilj Protokola je zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava.

[380] Navedeno prema: https://rm.coe.int/168008371d

je ona koja je navedena u Konvenicji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989.godine prema kojoj djete znači svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se prema zakonu države koji se prijenjuje na dijete, punoljetstvo stiče ranije. Ovo je posebno bitno jer su neke zemlje odlučile da granicu punoljetstva postave niže od 18 godina što se dalje pravno implicira na ostale procesne aktivnosti u ovoj oblasti. Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom kao jedan od tri Protokola koja dopunjuju Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala[381] je posebno znajačajan kada je u pitanju ova vrsta složenih krivičnih djela nad ranjivim kategorijama.

Kada su u pitanju elementi krivičnog djela trgovine djecom kao veoma složenog oblika transnacionalnog vida organizovanog kriminaliteta, veoma je bitno porepozati da se slučajevi trgovine uvijek odvijaju kroz tri faze: vrbovanje, transit i eksploatacija. ***Vrbovanje ili regrutovanje*** za trgovinu ljudima i djecom često vrši osoba koju žrtva poznaje i u koju ima povjerenja: drugarica, rođak, kum, komšija, tetka, dečko, muž i sl. Načini vrbovanja se razlikuju, kreativni su i promenljivi, ali ono što je svima zajedničko jeste obećanje dobrog posla, boljeg života i ispunjenja snova. Za vrbovanje žrtava trgovine ljudima sve više se koriste i moderne tehnologije, internet, socijalne mreže i sl. ***Tranzit*** podrazumijeva prebacivanje i prevoz žrtve na teritoriji jedne zemlje ili preko međunarodnih granica, u pravcu konačne destinacije. Konačna destinacija je mesto gde postoji najveća tražnja i gde se ostvaruju najveći profiti od eksploatacije. Prevoz se može izvršiti kopnom, vazduhom i morem. Za to se koriste originalna ili falsifikovana dokumenta, a ponekad se granica prelazi ilegalno, van graničnih prelaza. ***Eksploatacija*** žrtava podrazumeva različite načine na koje se žrtve koriste radi postizanja krajnjeg cilja trgovine ljudima, a to je ostvarivanje zarade. U zavisnosti od toga da li se radi o seksualnoj eksploataciji, prinudnom radu, prosjačenju, radu u kući ili nekom drugom obliku trgovine ljudima, žrtve se susreću s različitim oblicima nasilja i mučenja u cilju osiguravanja potpune kontrole nad njima i njihove poslušnosti. Žrtva se kontroliše tako što se drži u izolaciji, strogo se kontroliše njeno kretanje i oduzimaju joj se lična dokumenta, Poslušnost žrtve osigurana je pomoću nasilja, ucjena i zastrašivanja, a pretnje se ne odnose samo na žrtvu, nego i na članove njene porodice.[382]

Svrha ili cilj trgovine djecom je uvijek i isključivo sticanje nelegalnog profita odnosno novčane dobiti. Načini izvršenja mogu biti različiti i često su ispreplitani povezani a to su: prijetnja, sila, prisila, otmica, prevara, obmana, zloupotreba moći ili stanja ugroženosti, davanje primanja ili drugih koristi za dobijanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad djetetom I sl. Postoje različiti pojavni oblici zbog čega se trguje sa djecom, a to su različite vrste eksploatacije: prosjačenje, prinudan rad, seksualna eksploatacija u komercijalne svrhe, seksualno ropstvo, dječija pornografija, vrbovanje djece za prodaju I transport oružja i droge, prisila na brak, nelegalna usvojenja I dr.

3. Međunarodni standardi

Postoji veći broj referentnih međunarodnih standarda i pravnih sredstava koja defininišu okvir radnji koje se smatraju trgovinom djece, kao i instrumenata koji daju upute za postupanje prema djeci žrtvama trgovine ljudima. Svi dokumneti obuhvataju dva ključna aspekta: a) pravne definicije trgovine djecom i b) odnos/postupanje prema djeci žrtvama trgovine ljudima. Međunarodni standardi „u rukama“ stručnjaka iznimno su značajan instrument jer doprinose učinkovitijem postupanju uzimajući u obzir posebnosti, visok stepen ranjivosti djece, težinu posljedica trgovanja ljudima i potrebu trajnog

[381] Konvencija je Usvojena rezolucijom 55/25 Generalne skupštine UN od 15. novembra 2000. godine

[382] Navedeno prema: Trgovina ljudima – priručnik za advokate, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, 2024.godina, str.12 i 13.

nastojanja da se dosegne najviši mogući stepen zaštite prava i dobrobiti djece[383]. Djeca i žene su njačešće žrtve trgovine ljudima, koja predstavlja jedan od najstarijih i najtežih oblika kršenja ljudskih prava, odnosno svrstava se u najteža krivična djela u kontekstu organizovanog kriminaliteta. Upravo zato je neophodno analizirati brojne međunarodne konvencije i sporazume koje prepoznaju I definišu problematiku ovog globalno pravnog fenomena.

Konvencija o pravima djeteta[384] iz 1989.godine predstavlja prvi dokument koji dijete stavlja u poziciju subjekta koje ima prava osim pozicije ranjive kategorije kojem je potrebna pomoć i zaštita. Kao takva, za razliku od Deklaracije o pravima djeteta iz 1959. godine, Konvencija predstavlja pravni akt sa zakonskom snagom. Konvenciju o pravima djeteta dopunjuju tri fakultativna protokola: Protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Protokol o uključivanju djece u oružane sukobe Protokol povodom pritužbe. Protokoli su usvojeni kao dopuna Konvencije o pravima djeteta, kako bi se ojačao pravni okvir za zaštitu djece.

Države članice koje su potpisnice ove Konvencije i Protokola su obavezne da se pridržavaju njenih odredaba i prilagode svoja nacionalna zakonodavstva. U članu 3. Konvencija propisuje obavezu svim državama članicama da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere. Imajući na umu posebnu ranjivost i podložnost djeteta u odnosu na specifične oblike krivičnih djela, Konvencija u članu 34. obvezuje države stranke da da će zaštititi dijete od svih oblika seksualne eksploatacije i seksualne zloupotrebe. U tu svrhu države-potpisnice će naročito poduzeti sve odgovarajuće mjere da se spriječi:
(a) Poticanje ili tjeranje djeteta da se upusti u bilo kakvu nezakonitu seksualnu aktivnost;
(b) Korištenje djeteta u cilju eksploatacije za prostituciju ili druge nezakonite seksualne radnje;
(c) Korištenje djeteta u cilju eksploatacije u pornografskim predstavama ili materijalima.
Dalje u članu 35. Se propisuje da će države-potpisnice preduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere da bi se spriječilo otimanje, prodaja i trgovina djecom za bilo kakve svrhe, u bilo kom obliku, dok prema članu 36. države-potpisnice moraju zaštititi dijete od svih drugih oblika eksploatacije štetne po bilo koji vid dječije dobrobiti.

Fakultativni Protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji[385]uz Konvenciju UN-a o pravima djeteta, koji je usvojen 25.maja 2000.godine Rezolucijom A/RES/54/263 na 54 sjednici Generalne skupštine Ujedinjenih nacija je veoma važan međunarodni instrument jer je u članu 2. inkriminisao određene radnje na sledeći način:
a) prodaja dece podrazumjeva bilo koju radnju ili transakciju kojim bilo koje lice ili grupa lica prebacuje neko dete nekom drugom za novčanu ili bilo koju drugu naknadu;
b) dečja prostitucija podrazumeva korišćenje dece u seksualnim aktivnostima za novčanu ili bilo koju drugu naknadu;

[383] Navedeno prema: Trgovanje djecom – priručnik za stručnjake, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.godina, str.10.

[384] https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text

[385] Bosna i Hercegovina je postala članicom ovog protokola na osnovu Odluke o ratifikaciji Fakultativnog Protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji 2002. godine ("Sluţbeni glasnik BiH-MeĆunarodni ugovori", broj 5/02), na osnovu koje je Bosna i Hercegovina potpisala akt o ratifikaciji 04. septembra 2002. godine,

Vidi više: https://mhrr.gov.ba/PDF/djeca/Izvjestaj%20BiH%20_fakultativni%20protokol_pornografija1.pdf

c) dečja pornografija podrazumeva bilo kakvo predstavljanje, bilo kojim sredstvom, deteta u stvarnim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima ili bilo kakvo predstavljanje seksualnih delova tela (primarnih i seksualnih organa djeteta), prvenstveno u seksualne svrhe.
U članu 3. se dalje navodi da će svaka država ugovornica obezbjediti, kao minimum, da sledeće radnje i djelatnosti budu u punoj mjeri obuhvaćeni njenim krivičnim ili kaznenim zakonom, bez obzira da li su takva djela izvršena u zemlji ili transnacionalno, odnosno na individualnoj ili organizovanoj osnovi:

a) Nuđenje, isporuka ili prihvatanje, bilo kojim sredstvima, nekog djeteta u svrhu: seksualnog iskorišćavanja djeteta, prebacivanja organa djeteta radi ostvarivanja profita, korišćenje djeteta za prinudni rad;
b) Neodgovarajuće navođenje, od strane posrednika, na pristanak da se usvoji neko dijete kršenjem važećih međunarodnih instrumenata o usvajanju;

Takođe se ovim članom, između ostalog, nalaže da će svaka država ugovornica za takva djela primjenjivati odgovarajuće kazne koje uzimaju u obzir njihovu tešku prirodu[386].

Fakultativni Protokol o uključivanju djece u oružane sukobe[387] uz Konvenciju UN-a o pravima djeteta koji je usvojen 25.maja 2000.godine Rezolucijom A/RES/54/263 na 54 sjednici Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u članku 4. navodi:"Oružane skupine, koje nisu oružane snage države, ne smiju ni pod kojim uvjetima vrbovati ili koristiti u neprijateljskim sukobima osobu mlađu od 18 godina.[388]"

Konvencija o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada[389] predstavlja ključni međunarodni akt koji štiti djecu od izrabljivanja i osigurava njihovo pravo na razvoj, a njena primjena se potvrđuje nacionalnim zakonima. Konvencija, koju je usvojila je Međunarodne organizacije rada u Ženevi 1999.godine, obvezuje države potpisnice na hitnu zabranu i ukidanje prisilnog rada, prostitucije, pornografije, nezakonitih aktivnosti i opasnih poslova za osobe mlađe od 18 godina. Ovaj međunarodni standard, ključan je alat za osiguranje sigurnog djetinjstva, zabranjujući rad koji šteti zdravlju, sigurnosti ili moralu djece. U kontekstu Konvencije, izraz "najgori oblici dječjeg rada" uključuje:

a) sve vrste ropstva ili ropstvu slične prakse, kao što je prodaja djece i trgovina djecom, dužničko ropstvo i kmetstvo te prisilni ili obvezni rad, uključujući prisilno ili obvezno novačenje djece za njihovo korištenje u oružanim sukobima

[386] https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child

[387] https://childrenandarmedconflict.un.org/tools-for-action/opac/

[388]Bosna i Hercegovina je Fakultativni protokol potpisala 7.9.2000.godine, a ratifikovala 10.10.2003.godine.

Odredbama Ustava BiH država osigurava najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda i njihovo uživanje u skladu sa međunarodnim sporazumima iz Aneksa I Ustava.

Ratifikacijom Fakultativnog protokola Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu da preduzme odgovarajuće mjer e, uključujući i donošenje zakona kojima će propisati zabranu, a za slučaj kršenja zakona sankcije, kojima će osi gurati da pripadnici oružanih snaga BiH, koji nisu navršili 18 godina ne učestvuju direktno u borbama (https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013031102565777bos.pdf)

[389]https://upfbih.ba/uimages/dokumenti/C18220Konvencija20o20najgorim20oblicima20djeC48Dijeg20rada2C201999.pdf

b) korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, proizvodnju pornografskog materijala ili pornografske priredbe

c) korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za nezakonite djelatnosti, a osobito za proizvodnju droge i trgovinu drogom na način definiran odgovarajućim međunarodnim ugovorima

d) rad koji bi, zbog svoje naravi i okolnosti u kojima se obavlja, mogao štetiti zdravlju, sigurnosti i moralu djece.

Jedan od najvažnijih međunarodnih standarda u oblasti trgovine ljudima je **Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima**[390]. Navedena Varšavska konvencija, koja je usvojena 2005.godine a stupila na snagu 1. februar 2008.godine[391], odnosi se na: sve oblike trgovine (bilo unutar države ili prekogranične, koje su povezane ili nepovezane sa organizovanim kriminalom), sve žrtve trgovine (žene, muškarci i djeca), sve oblike iskorištavanja (seksualno, prisilni rad ili usluge, ropstvo, porobljavanje, uklanjanje organa, itd.). U članu 4c. Konvencije pod trgovinom djece se podrazujeva regrutovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prijem deteta u svrhu eksploatacije i smatraće se „trgovinom ljudima“, s tim da se dalje definiše da “dijete” znači svaka osoba mlađa od 18 godina[392].

U širem kontekstu organizovanog kriminaliteta najvažan međunarodni sporazum koji je od direktne važnosti za trgovinu ljudima i krijumčarenje migranata je **Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala**[393]. Usvojena rezolucijom 55/25 Generalne skupštine UN od 15. novembra 2000. godine, ova Konvencija je glavni međunarodni instrument u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala[394]. Konvenciju dodatno dopunjuju tri protokola: Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom[395]; Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom[396] I Protokol protiv

[390]Vidi više: Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human, https://rm.coe.int/168008371d

[391] U Bosni i Hercegovini stupila na snagu u maju 2018.godine

[392] Navedeno prema: https://rm.coe.int/168008371d

[393] Vidi više: The **United Nations Convention against Transnational Organized Crime,** https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html

[394] Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala je otvorena za potpisivanje od strane država članica na političkoj konferenciji na visokom nivou sazvanoj u tu svrhu u Palermu, u Italiji, od 12. do 15. decembra 2000. godine, a stupila je na snagu 29. septembra 2003. godine.

[395] Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom usvojen je rezolucijom Generalne skupštine 55/25. Protokol iz Palerma je stupio je na snagu 25. decembra 2003. godine. To je prvi globalni pravno obavezujući instrument sa dogovorenom definicijom trgovine ljudima. Namera koja stoji iza ove definicije jeste da se olakša konvergencija nacionalnih pristupa u pogledu utvrđivanja domaćih krivičnih dela koja bi podržala efikasnu međunarodnu saradnju u istrazi i gonjenju slučajeva trgovine ljudima. Dodatni cilj Protokola je zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava.

[396] Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, usvojen rezolucijom Generalne skupštine 55/25, stupio je na snagu 28. januara 2004. godine. Bavi se rastućim problemom organizovanih kriminalnih grupa koje krijumčare migrante, često izlažući visok rizik migrantima i ostvarujući veliku dobit za počinioce. Glavno dostignuće Protokola je to što je, po prvi put u jednom globalnom međunarodnom instrumentu, razvijena i dogovorena definicija krijumčarenja migranata. Cilj Protokola je sprečavanje i borba protiv krijumčarenja migranata, kao i promocija saradnje među državama članicama, uz zaštitu prava krijumčarenih migranata i sprečavanje najgorih oblika njihove eksploatacije koji često karakterišu process krijumčarenja.

nedozvoljene proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njegovim delovima i komponentama i municijom.

Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom je posebno značajan u kontekstu teme referata, jer sam naziv Protokola naglašava posebnu pažnju na žene i djecu, s obzirom na to da su oni najčešće žrtve seksualne i druge eksploatacije. Protokol predviđa strože mjere zaštite za djecu, tretirajući svako vrbovanje djeteta radi eksploatacije kao trgovinu ljudima, čak i ako nisu korišćena sredstva poput prinude. Protokol se fokusira na tri glavna stuba, poznata kao "3P" I to: Prevention (sprečavanje), Prosecution (kažnjavnaje) I Protection (zaštita).

4. Domaće zakonodavstvo

U Bosni I Hercegovini je trgovina ljudima i djecom inkriminisana u krivičnim zakonima na svim nivoima[397], s tim da se inkriminacija djela trgovine ljudima razlikuje između Krivičnog zakona BiH i enitetskih zakona.

U Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu KZBiH) [398] trgovina ljudima je propisana u glavi XVII pod nazivom Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, u članu 186. kao krivično djelo Međunarodna trgovina ljudima. Navedena odredba u stavu 1. definiše krivično djelo trgovine ljudima na sledeći način: *"Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlašćenja ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorišćavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin, kazniće se kaznom zatvora od najmanje pet godina*" Članom 186. u stavu 2. predviđa se poseban izuzetak od potrebe postojanja elementa prinude ili drugih sredstava kada je žrtva dijete ili maloljetna osoba: *"Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorišćavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorišćavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorišćavanja, u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin, kazniće se kaznom zatvora od najmanje deset godina"* [399].

Krivični zakonik Republike Srpske[400] (u daljem tekstu KZRS) u glavi XIII pod nazivom Krivična djela protiv sloboda i prava građana propisuje više krivičnih djela. Kao posebno krivično djelo KZRS u članu 146. normira Trgovinu djecom na način da će kaznom zatvora u rasponu od pet do 20 godina kazniti svako lice za radnje koje su navedene na sledeći način: "*Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati dijete radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, prisiljavanje na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa,*

[397] U BiH postoje 4 krivična zakona i to: Krivični zakon Bosne i Hercegovine. Krivični zakonik Republike Srpske, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine i Krivični zakon Brčko Distrikta

[398] Službeni glasnik BiH, br:3/2003, 32/2003, 37/2003,54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.

[399] Zbog toga je Krivični zakon BiH i u tom aspektu usaglašen sa Konvencijom, navedeno prema Trgovina ljudima i odgovor domaćeg krivičnopravnog sistema - Kritički pregled zakona i prakse u Bosni i Hercegovini u svjetlu ključnih međunarodnih standarda, OSCE, Misija u Bosni I Hercegovini, 2009.godina, str.56.

[400] Službeni glasnik RS, broj: 64/2017, 104/2018, 15/2021, 59/2021, 73/2023, 9/2024, 105/2024, 19/2025, 31/2025, 55/2025

radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja."

Krivični zakon FBiH[401] (u daljem tekstu KZFBiH) propisuje dva krivična djela u glavi XIX pod nazivom Krivična djela protiv spolne slobode i morala. Tako je članom 210a. u stavu 1. definisano krivično djelo Trgovina ljudima na sledeći način: *"Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje pet godina".* Trgovina djecom nije normirana kao posebno krivično djelo kao što je to slučaj u KRZS, ali se stav 2. odredbe 210a. KZFBiH odnosi na trgovinu licima mlađim od 18 godina sa znatno višom zaprijećenom kaznom:" *Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, prisilnim prosjačenjem, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje 10 godina".*

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne I Hercegovine[402] (u daljem tekstu KZBD) propisuje tri krivična djela koja se odnose na trgovinu ljudima i sistematizovana su u glavi XIX pod nazivom Krivična djela protiv spolnog integriteta. Trgovina djecom je u članu 207b je zaprijećena kaznom zatvora od najmanje 10 godina za sledeće radnje." *Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati dijete radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, prisiljavanje na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog ili ugovorenog braka, prisilne sterilizacije, prisilne trudnoće, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja".*

5. Zaključak

Trgovina djecom je oblik trgovine ljudima se izdvaja kao u najokrutnije i najbeskrupuloznije oblike nasilja nad djecom. Svake godine milioni muškaraca, žena i djece postanu žrtve trgovine ljudima, na način da budu odvedeni u nepoznato protiv svoje volje, tj silom ili budu prevareni da rade određene poslove sa ciljem da budu ekspolatisani radi ostarivanja profita. Trgovina decom je dokumentovana u svakom regionu svijeta, međunarodno prinata kao ozbiljan i veoma opasan oblik kriminaliteta, ali se svake godine licitira sa brojkama djece koje su postale žrtve jer je tamna brojka ovih slučajeva još uvijek velika. Postoji veći broj referentnih međunarodnih standarda i pravnih sredstava koja defininišu okvir radnji koje se smatraju trgovinom djece, kao i instrumenata koji daju upute za postupanje prema djeci žrtvama trgovine ljudima.

Trgovina ljudima i djecom, kao što je već prethodno navedeno, predstavlja jedan od najstarijih i najtežih oblika kršenja ljudskih prava i svrstava se u najteža krivična djela, najčešće u kontekstu organizovanog kriminaliteta. Zbog svoje slojevitosti i višedimenzionalnosti, fenomen trgovanja ljudima je odavno prepoznata i inkriminisana u kontekstu strateških dokumenata međunarodnog prava i konvencija iz oblasti ljudskih prava. Bosna i Hercegovina, kao članica više međunarodnih tijela, prije svega organizacija Ujedinjenih nacija, Međunarodne organizacije rada,

[401] Sužbene novine FBiH, broj: 36/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 75/2017, 31/2023, 58/2025

[402] Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj: 19/2020, 3/2024, 14/2024

Vijeća Evrope i Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju, prati i poduzima aktivnosti kako na legislativnom tako i na institucionalnom nivou u pravcu ispunjenja obaveza koje se postavljene pred nju u ovoj oblasti. Iako je u posljednjim godinama ostvaren napredak u jačanju odgovora Bosne i Hercegovine na trgovinu ljudima, svaka ranjiva osoba, posebno djeca I žene su dalje u velikoj opasnosti od toga da postanu žrtva trgovine ljudima, što je kroz preporuke posebno prepoznato i naglašeno u GRETA Nacrtu Izvještaja o implementaciji Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima od strane Bosne i Hercegovine (četrvti krug evaluacije) koji je objavljen u decembru 2025.godine.

Literatura:

1. Globalni Izvještaj UNODC o trgovini ljudima, 2024.godina
2. The State of the Worlds Children – Excluded and Invisible, UNICEF, 2006.
3. Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini, Centar za istraživanje politike suprotstavljana kriminalitetu (CPRC), Sarajevo, 2016.godina
4. Trgovina ljudima – priručnik za advokate, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, 2024.godina
5. Trgovanje djecom – priručnik za stručnjake, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.godina
6. Trgovina ljudima i odgovor domaćeg krivičnopravnog sistema - Kritički pregled zakona i prakse u Bosni i Hercegovini u svjetlu ključnih međunarodnih standarda, OSCE, Misija u Bosni i Hercegovini, 2009.godina
7. Strategija BiH za borbu protiv trgovine ljudima (2024-2027. god)

Međunarodni standardi i zakonski okvir:

1. Konvencija o pravima djeteta
2. Fakultativni Protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji
3. Fakultativni Protokol o uključivanju djece u oružane sukobe
4. Konvencija o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada
5. Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (sa protokolima)
6. Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom
7. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala
8. Krivični zakon Bosne i Hercegovine
9. Krivični zakonik Republike Srpske
10. Krivični zakon FBiH
11. Krivični zakon Brčko Distrikta BiH

PROTECTION OF CHILD VICTIMS OF HUMAN TRAFFICKING

Prof. Dr. Marić Tamara
Ministry of Justice of the Republic of Srpska

Abstract: *Human trafficking represents a serious violation of human rights and a violation of the dignity and integrity of the person. It involves various forms of exploitation and legally prohibited violent acts that are in many cases connected or organized as part of organized international criminal activities. International criminal law recognizes this type of crime as a serious crime that threatens the most important social values, namely the life and body of the victim. Given the serious consequences that seriously disrupt the life of the victim long after the exploitation has ceased, this form of crime deserves special attention in its suppression but also in the protection of victims, especially when it comes to children and minors. From the aspect of the topic itself, in this paper, special emphasis will be placed on the analysis of international documents and norms of criminal legislation in the country that define the framework of acts that are considered child trafficking, as well as instruments that provide protection in the treatment of children as victims of human trafficking.*

Keywords*: human trafficking, international standards, child, child trafficking, child labor, begging, slavery, sexual exploitation.*